

IRODALOM

KÖNYVEK

FRANÇOIS HÉRAN: *Le temps des immigrés. Essai sur le destin de la population française.* (A bevándorlók kora. Gondolatok a francia nép sorsáról.) Seuil, Paris, 2007, 112 p.

A franciák vélekedése szerint háromszor annyi a bevándorló az országukban, mint amennyit a statisztikák mutatnak. A teljes népességen belül arányukat 29%-ra becsülik, míg az OECD csak 10 százaléknyra teszi.

Általában azokban az európai országokban mutatkozik ekkora különbség a közvélekedés és a tény között, ahol a bevándorlóknak a népességhez viszonyított hányada viszonylag alacsony. Ahol ez magas, mint Németországban (20%), Svájcban (28%) vagy Luxemburgban (34%), a polgárok becslése közelebb áll a valósághoz.

François Héran ezzel az összehasonlítással kezdi könyvét, melyben a bevándorlók vélt és valós szerepéről értekezik. A téma aktualitását a 2006 júliusában megszavazott bevándorlási és integrációs törvény adja, melynek hivatalos célja a bevándorlók passzív elfogadása helyett a megválogatásuk és integrációjuk elősegítése.

A szerző szerint a törvény konkrét célja annak az elvnek a megerősítése, hogy minden népesedési kérdésben, mint szuverén egység, egyedül az állam dönt. Ezért törekszik arra, hogy a bevándorlást kvantitatív és kvalitatív kontrollnak vesse alá.

Nem nehéz egy ilyen törvényt elfogadtatni egy olyan országban, amelynek lakói – mint láttuk – viszonylag tájékozatlanok bevándorlási, de demográfiai kérdésekben is, és nincsenek tisztában azzal, hogy ha a nemkívánatos bevándorlók számát a számukra hasznosak javára visszaszorítják, ez szükségszerűen a vándorlási különbözet csökkenésével jár. Ebből pedig az következik, hogy a népességnövekedésben a természetes szaporodás kap fokozott jelentőséget. Vajon reális célkitűzés ez?

A bevándorlók megválogatásának gondolata nem igazán új, számos országban hasonló törvények voltak vagy vannak érvényben. A szerző Kanada, Spanyolország, Olaszország és Svájc példáján mutatja be, hogy noha különböző eszközökkel, de ezek az országok évek vagy évtizedek óta szelektálják a bevándorlókat. Az eredmény semmiképpen sem mondható egyértelműnek. Kanadában a bevándorlók a nagyvárosokba koncentrálnak, miközben a kisvárosok munkaerőhiánnyal küszködnek. Spanyolországban és Olaszországban kvótarendszerrel próbálták meg összeegyeztetni a gazdaság és a bevándorlók igényeit, majd számos alkalommal törvényesítették az illegálisan ott tartózkodók helyzetét. Svájcban pedig az 1970-es években kitűzött célokkal ellentétben meghosszabbodott a bevándorlók tartózkodási ideje, és a bevándorlás elvesztette a kapcsolatát a gazdasági célokkal.

Egyelőre nem lehet tudni, hogy a francia törvény mennyire éri el majd célját. Ennek találgatása helyett a szerző annak feltárására koncentrálna, hogy valójában mekkora a bevándorlók súlya a francia népmozgalomban.

A 2003-as, 2004-es és 2005-ös évek átlagát nézve bevándorlásból származik a népességnövekedés mintegy 30 százaléka. Az évi 365 ezer fős többletből 260 ezer köszönhető a természetes szaporodásnak, míg a vándorlási különbözethez 105 ezer. A

legtöbb európai országban a bevándorlóknak ez a részesedése sokkal nagyobb, a 25 európai uniós országban átlagban 85 százalékos.

A teljes népességhez viszonyítva a bevándorlók 1,7 ezrelékkal járulnak hozzá a népesség 5,9 ezrelékes növekedéséhez. Ez az arány 1955 és 1964 között volt már a mostani duplája is, és jelenleg is sokkal magasabb többek között Spanyolországban (14‰) és Olaszországban (10‰). Franciaországra ugyanis nem a tömeges, hanem a régóta tartó, folyamatos bevándorlás jellemző, már a 19. század második fele óta. Emiatt az országnak olyan problémával kell szembenéznie, mely számos fent említett államban – lévén, hogy ott a bevándorlás nem néz vissza ilyen hosszú múltra – még nem jelentkezett: az egykori bevándorlók leszármazottainak integrációjáról van szó. Annak ellenére gondot okoz ez, hogy a vegyes házasságok száma folyamatosan nő. Az ok pedig számos elhibázott politikai intézkedésben keresendő: rossz városi politika, diszkrimináció, valamint az a tény, hogy ezen generációk gazdasági válság idején léptek a munkaerőpiacra.

Mindazonáltal az egykori bevándorlók leszármazottai igen fontos részét alkotják a francia társadalomnak: négy franciából közel egynek bevándorló volt egyik nagyszülője és háromból egynek a dédszüleje. Látszik, hogy nem kell tömeges bevándorlás ahhoz, hogy az újonnan érkezők relatív súlya ilyen nagy legyen. Elég hozzá a hosszan tartó, mérsékelt ütemű betelepülés.

A következő felmerülő kérdés természetesen az, hogy a bevándorlók nem vállalnak-e több gyermeket, mint az őshonosok? Való igaz, hogy a franciák termékenysége magas a többi európai országhoz mérten: a teljes termékenységi arányszám 1,9 körül mozog, és a születések száma meghaladja a halálozásokét. 2003-as adatok szerint a külföldiek produkálják a gyermekszületések 12 százalékát, de ha a vegyes párokat is figyelembe vesszük, akkor 17 százalék ez az arány. A külföldiek nélkül a természetes szaporodás 42 százalékkal alacsonyabb lenne, a teljes termékenységi arányszám azonban csupán 0,1-el. A külföldiek ugyanis átlagban több gyereket hoznak világra, mint a franciák (2,8 vs. 1,8), azonban a termékeny korban lévő nőknek mindössze a 11 százalékát adják. Ha azonban hozzájuk számítjuk azokat a bevándorlókat is, akik már megkapták a francia állampolgárságot, akkor már közel 15 százalékos arányt kapunk. A termékenységhöz való hozzájárulásuk azonban így is alacsony marad. A bevándorlók ugyanis viszonylag hamar alkalmazkodnak a befogadó ország normáihoz, és nem hoznak világra sokkal több gyermeket, mint az őshonosok. Rendszerint egy generáció elég ahhoz, hogy a kiegyenlítődés bekövetkezzék. Emellett magas a vegyes párok száma, ami ugyancsak ennek a tendenciának kedvez. A harmadik említendő körülmény pedig az, hogy a bevándorlók nagy része a Maghreb-országokból érkezik, amelyekben már majdnem lezárult a demográfiai átmenet, és az átlagos gyermekszám közel áll a 2-höz.

Franciaország népmozgalma tehát két vonatkozásban különbözik a legtöbb európai országtól: egyrészt viszonylag magas a természetes szaporodás, másrészt pedig állandó és mérsékelt mértékű bevándorlás segíti. Ennek köszönhetően tehát még van utánpótlása a fiatal generációknak. Ugyanakkor ez az előny nem áll fenn örökké. Előrejelzések szerint a természetes szaporodás egyre csökkenni fog, 2040 és 2045 között itt is megindul majd a természetes fogyás, és a népességnövekedés forrása egyedül a bevándorlás lesz. Az alapváltozat szerint 2050-ig a francia népesség még mintegy 10 millióval nőhet.

Minderre tekintettel kétséges, hogy az új bevándorlási politika helyes válasz a valós problémákra. A vándorlási különbözet emelése vagy csökkentése ugyanis lényegileg nem változtatja meg az alapfolyamatot, a halálozások száma előbb vagy utóbb túl fogja

lépni a születések számát, és ekkortól a népességszám döntően a bevándorlástól függ majd.

Elképzelhető természetesen egy olyan forgatókönyv is, mely szerint a termékenységi nő. Ha a teljes termékenységi arányszám éveken keresztül elérné a 2,1-et, még negyven évig biztosítva lenne a természetes szaporodás. De ez elég valószínűtlen változat, ugyanis ehhez a fiatal nőknek kellene több gyermeket vállalniuk, összeegyeztetve nemcsak a munkájukkal, hanem a tanulmányaikkal is.

Ahogy a természetes fogyás szinte elkerülhetetlen, ugyanígy a népesség öregedése is. A 20. század elején Franciaországban egy 64 év feletti lakosra 8 munkaképes korú, tehát 15 és 64 közötti személy jutott. Jelenleg ez az arány 4, és a következő ötven évben ismét a felére fog csökkenni. Családpolitikára természetesen szükség van, de az öregedés problémáját ez nem oldja meg. A szerző szerint kollektív preferencia alakult ki a számszerűleg kevesebbek számára biztosított, de hosszabb és jobb minőségű élet iránt. A társadalom arra törekszik, hogy megfelelő teret biztosítson az időseknek, ugyanakkor a generációk között újfajta kapcsolat jöjjön létre. Ennek eleme a nyugdíjkorhatár kitolása, az idős emberek foglalkoztatása, kifejezetten az időseket célzó szolgáltatások kínálatának megteremtése stb.

A két tárgyalás problematika egyben alapvetően különbözik: a bevándorlók máshonnan jönnek, tehát vissza lehet őket oda küldeni. De hogyan értelmezhetnénk ezt az idősekre?

A bevándorlás folyamatát nem lehet úgy szabályozni, hogy ne számolnánk a demográfiai folyamat egyéb elemeivel is. Bárhogyan gondolkodjanak ugyanis erről a franciák, népességük hosszú távon csak és kizárólag a bevándorlás révén növekedhet.

Makay Zsuzsanna

FOLYÓIRATCIKKEK

LIVI BACCI, M.: The depopulation of Hispanic America after the Conquest. (Spanyol-Amerika elnéptelenedése a hódítás után.) *Population and Development Review*, 32. 2006/2. 199–232. p.

A kortársak és a mai tudósok is egyetértenek abban, hogy az Amerika felfedezését követő spanyol hódítás következménye az őslakók demográfiai katasztrófája volt. A korabeli beszámolók szerint a Karibi szigetvilág eredeti népessége gyakorlatilag eltűnt a 16. század közepére, Mexikó vagy Peru partmenti területei pedig elnéptelenedtek. Egyes mai vélemények szerint (pl. Jared Diamond) a pusztulás mértéke akár 95%-os is lehetett a prekolumbiánus időkhöz képest. Komoly viták vannak viszont a felfedezés kori népességszámot és a rettenetes népességcsökkenés okait illetően. A két probléma ráadásul Livi Bacci okfejtése szerint szorosan összekapcsolódik, a különböző népességszám-bebecslések különböző katasztrófa-forgatókönyveket valószínűsítene.

A Kolumbusz-kori népességszám becslése rendkívül nehéz. Viszonylag pontos adóösszeírások csak 1560 után készültek, de ezek sem tartalmazzák a teljes bennszülött népességet. A megelőző korszakról csak töredékes információk állnak rendelkezésünkre, egy-egy régióban összeírták ugyan a népességet, de ezeket a forrásokat nem tekint-

hetjük teljesnek, kimaradhattak egész családok, illetve az összeírt családokból számos családtag is. Így a hódításkori népességszám csak indirekt módon állapítható meg, pl. a 16. század második felére valószínűsített 8–10 milliós népességszámból kiinduló visszafelé becslés segítségével, amely azonban valamely reálisnak tekintett katasztrófa-forgatókönyvre épül. Érthető, hogy a becslések között óriási különbségek vannak, pl. Mexikó prekolumbiánus népességét 3 és 30 millió közé teszik. Mint említettük, a népességszám-becslések és a pusztulás okai között összefüggés van, ha magas népességszámot fogadunk el, akkor kevésbé valószínű, hogy a csökkenés elsődleges oka a hódító háború és a hódítók ezt követő atrocitásai lettek volna. Ugyanígy nehezen képzelhető el, hogy a bennszülött lakosság munkaerejének kisajátítása okozhatta több milliós népességek pusztulását, hiszen pl. Hispaniola szigetén (ma Haiti és a Dominikai Köztársaság) a spanyolok maximális létszáma 10 ezer fő lehetett 1510 körül, Livi Bacci szerint a rabszolgamunkával könnyedén romlásba dönthettek akár több százezer indiánt is, de több milliót már nehezen. Relatív nagy népesség és népsűrűség esetén inkább a hódítók által behurcolt járványok hatása tűnik elsődlegesnek, és fordítva, ritkán lakott területeken a járványok terjedése lassúbb, pusztító hatásuk kisebb, ez esetben a háborúk és a rabszolgamunka hatását kell előtérbe helyeznünk.

A probléma az, hogy a kortársak (pl. a ferences Motolinia vagy a jóval ismertebb dominikánus Las Casas) részletesen tárgyalják ugyan az indiánok katasztrófájának okait, de nem nagyon hierarchizálják ezeket, így ma már rendkívül nehéz ezt megtenni. A beszámolók alapján az okokat Livi Bacci négy csoportba vonja össze: a behurcolt új kórokozók terjesztette járványok (mindenekelőtt a himlő); a hódító háborúk közvetlen és közvetett hatásai (pl. éhínségek a hagyományos mezőgazdaság pusztulása miatt); az indián munkaerő kisajátítása (élelmiszertermelés, bányászat, szállítás, köz- és magánépítkezések számára, az „encomienda” rendszer – ültetvények és a munkaerő ezzel járó állandó mozgatása, amely a családok szétesését eredményezte, és közvetlenül hozzájárult a demográfiai katasztrófához); illetve a bennszülöttek gazdasági, társadalmi, demográfiai rendszereinek teljes szétesése. Las Casas a háborúkra és a kényszmunkára helyezte a hangsúlyt, beszámolója széles körben ismertté vált, és a spanyol, illetve katolikusellenes propaganda alapját képezte, évszázadokra megalapozva a spanyol gyarmati terjeszkedés ún. „fekete legendáját” (Livi Bacci). Ennek megfelelően a 20. század második feléig a hódítók kegyetlenkedésében látták az indiánok demográfiai katasztrófájának fő okát, illetve egyszerűen átvették a kortársak beszámolóiban felsorolt tényezőket. Az utóbbi harminc évben viszont a „fekete legenda” és a multikauzális magyarázatok a háttérbe szorultak, és a járványok hatására került a hangsúly, ami együtt járt a már említett magasabb népességszám-becslésekkel.

Livi Bacci azt a kérdést próbálja a demográfus tudása, tapasztalata alapján megválaszolni, hogy mi okozta a spanyol gyarmatok őslakosságának demográfiai katasztrófáját. Véleménye szerint egy dolog világos: a pusztulás okai sokfélék lehettek a kortársak leírásai alapján. Szerepet játszhattak biológiai faktorok (új kórokozók), környezeti (az infrastruktúra lerombolása, az erdők pusztulása, az európai háziállatok megjelenésének káros hatásai), politikai (háborúk, rabszolgaság), társadalmi (közösségek szétesése, kényszmigráció), gazdasági (a termelési módok változása, kényszmunka) és demográfiai (nők elhurcolása, párok szétválasztása, migráció) tényezők. Az is nyilvánvaló, hogy a népességszámcsökkenést az váltotta ki, hogy az indiánok demográfiai rendszere súlyosan és hosszabb távon is helyrehozhatatlanul sérült. Demográfiai rendszer alatt a szerző a túlélés, reprodukció és mobilitás közti, gazdasági, társadalmi és környezeti

faktorok által meghatározott kölcsönhatást érti. Tanulmányában elsősorban azt vizsgálja, hogy egy-egy tényező – mindenekelőtt a himlőjárványok – képes-e a demográfiai rendszer súlyos károsítására, illetve hogy egész Spanyol-Amerikában ugyanaz a katasztrofá-forgatókönyv érvényesült-e, ugyanazok a tényezők váltottak-e ki hasonló hatásokat.

Először a himlőjárványok hatását vizsgálja egy modellkísérlet segítségével. Az Újvilágba behurcolt fertőző betegségek (himlő, kanyaró, diftéria, rubeóla, mumpsz) kiváltotta járványok a háziállatokkal való együttélésből származnak. Amerikában csak néhány háziiasított állatfaj élt együtt az emberrel, lényegében ezért nem fejlődhetett ki egy sor Euráziában vagy Afrikában ismert fertőző betegség. Az amerikai népesség nem szerezhette meg az immunitást ezekkel szemben, ezért a hódítás során behurcolt kórokozók óriási pusztítást végeztek a járványelmélet hívei szerint. Livi Bacci első modellje szerint a himlőt a teljes, addig nem immunizált népesség megkapja, a betegség maximális letalitása 40%. A betegségből felgyógyultak életre szóló immunitást szereznek, ezért a következő járvány kb. 15 évvel később tör ki, amikorra kellő létszámú nem immunizált népesség születik. Ez volt a helyzet Európában is, ahol a himlő elsősorban a gyermekek között pusztított, és egy-egy területen endémikus formában volt jelen. A modell szerint 30 év alatt három járvány pusztíthat, és a kiinduló népességnek kb. 40%-a marad élve, amit bizvást lehet demográfiai katasztrófának nevezni. Ugyanakkor egy ilyen forgatókönyv a legkevésbé sem reális: nem mindenki betegszik meg a járványban, két járvány között jelentős lehet a természetes szaporodás, az immunizáció generációról generációra nő, felismerik a betegséget, nő az elővigyázatosság, az immunizáció terjedésével egyre kevésbé hagyják sorsukra a betegeket stb. A pusztítás mértéke tehát nem állandó, hanem idővel egyre csökken. A szerző szerint sokkal realisztikusabb 70%-os morbiditási aránnyal számolni, a letalitás az első járványnál lehet 40%, de utána helyesebb 30%-ot alapul venni, két járvány között a természetes szaporulat megközelítheti az évi 1%-ot. Így 30 év alatt 10%-os lesz a csökkenés, amit már nem nagyon tarthatunk demográfiai katasztrófának, egy népesség összeomlásának. A himlő tehát elsősorban okozhat katasztrófális pusztulást, de a későbbiekben hatása függ a népsűrűségtől, terjedésének mértékétől, gyorsaságától, a fertőzöttek és túlélők arányától, a társadalmak védekező és kompenzációs készségétől. A biológiai tényezők mellett tehát társadalmi és demográfiai faktorok is meghatározók lehetnek. Néhol a himlő más betegségekkel együtt lehet a pusztulás meghatározó oka, néhol viszont a kutatási tapasztalatok alapján a visszatérő súlyos járványok ellenére jelentős a népességnövekedés (paraguayi jezsuita missziók).

A lényeg tehát az, hogy nem lehet egyedül a járványoknak tulajdonítani a demográfiai katasztrófát, és nem lehet időtől és tértől függetlenül egy tényezőre visszavezetni a jelenséget. Hispaniolán és a többi karibi szigeten a hódítás már az első nagy járványok előtt (a himlő 1518-ban pusztít először) az őslakók teljes társadalmi és demográfiai összeomlását okozta. Livi Bacci szerint nem irreális az a feltételezés, hogy a himlő csak több évtizeddel a felfedezés és az európaiak megjelenése után tört be az Újvilágba, így a demográfiai összeomlást nem lehet kizárólag a járványok számlájára írni. Inkább a gazdasági és társadalmi rendszerek teljes szétzúzása lehetett a fő probléma, a hagyományos mezőgazdasági rendszer szétverése, az ültetvényes gazdálkodás, az aranybányászat meghonosítása, a kényszermunka alkalmazása, a családi és törzsi kapcsolatok szétzilálása következtében romlottak az életfeltételek, csökkent az életszínvonal, nőtt a halandóság. Emellett a töredékes adóösszeírásokból kiderül, hogy igen alacsony a nők aránya és a gyermekek aránya a nőkhöz képest, ami magas csecsemő- és gyermekha-

landóságra és/vagy szélsőségesen alacsony termékenységre utal. A kényszermigráció, a munkaerő állandó mozgatása, az indián nők kivonása a reprodukcióból okozhatta a magas halandóság melletti alacsony termékenységet. Mindez a járványoktól függetlenül, néhány évtizeddel a hódítás után a karibi népesség teljes gazdasági, társadalmi, demográfiai összeomlását eredményezte.

Mexikó tengerparti részein az elnéptelenedés oka lehetett a malária, míg Peruban a feltételezések ellenére kevésbé valószínű, hogy a hódítás előtt megjelent volna a himlő, és hogy ez okozta volna az összeomlást. Itt a több évtizedes háború (a hódítás előtt az őslakosok között, majd a spanyolok és az inkák, illetve a spanyolok különböző pártjai között) okozott nagy pusztítást, lehetetlenné téve a mezőgazdasági termelést. Az 1540-es, 50-es évek népességsökkenését némi újjáéledés után az 1570-es évektől több évtizedes folyamatos népességsökkenés követte, ami viszont nem tűnik kollapszusnak. A járványparadigma tehát itt sem tűnik megalapozottnak. Paraguayban ugyanakkor sorozatos járványokat látunk, összeomlás nélkül. Itt a jezsuiták hozták létre misszióshálózatukat, ami megvédte az indiánokat az ültetvények és a rabszolgavadászat pusztító hatásaitól. Az őslakók a jezsuiták által tervezett és irányított telepeken éltek, az ott meghonosított szigorú morális rend stabil társadalmi struktúrát eredményezett. Ennek demográfiai következménye a korai, általános és monogám házasság volt, ami igen magas termékenységet okozott. Ez képes volt a rendszeresen pusztító himlőjárványok negatív hatásait ellensúlyozni, és egészen a 18. század közepéig gyors népességnövekedést eredményezett.

Mindebből következik, hogy a monokauzális magyarázatok nem kielégítőek, a hódítás különböző területeken különböző helyzeteket hozott létre, emiatt több pusztulási mintát lehet felvázolni. A járványok hatása kétségtől igen fontos lehetett, de az európai hódítók akciói is meghatározók lehettek, a jezsuita telepek demográfiai és társadalmi stabilitása indirekt módon mutatja azoknak a gazdasági, társadalmi, demográfiai faktoroknak a súlyát, amelyek közepette a fertőző betegségek kifejtették hatásukat.

Őri Péter

CALDWELL, J. C.: On net intergenerational wealth flows: an update. (A javak nemzedékek közötti áramlása mérlegének újraértékelése.) *Population and Development Review*, 31. 2005/4. 721–740. p.

John C. Caldwell harminc évvel ezelőtt fogalmazta meg híres elméletét a termékenységi átmenetről. Teóriájának lényege a javak generációk közötti áramlásának megfordulása volt, ami kiváltotta a termékenység csökkenését („wealth flows theory”).¹ Nézete szerint a demográfiai átmenet előtti, kontroll nélküli magas termékenység racionális döntés eredménye volt: a gyermekek fogyasztását és felnevelésük költségeit a tradicionális társadalmakban meghaladta az általuk végzett munka értéke, illetve annak a biztonságnak a haszna, amelyet szüleik számára azok öregsége idején nyújthattak. Az átmenet termékenységsökkenése éppen annak volt köszönhető, hogy a javak generációk közötti áramlása megfordult, a gyermeknevelés költségei nőttek, ezért egy idő után a sok gyermeket kevesebb, de nagyobb befektetéssel fölnevelt gyermek helyettesítette.

¹ Lásd J. C. Caldwell: Toward a restatement of demographic transition theory. *Population and Development Review*, 2. 1976/3–4. 321–366.

Az elmúlt harminc évben számos ellentmondó kutatási eredmény született a hagyományos világban élő gyermekek munkájának értékét illetően, és kevés a konkrét tudásunk az általuk nyújtott „biztosítással” kapcsolatban is. A szerző ezért fontosnak tartja az elmélet újragondolását, az ellentmondások feloldását.

Először az eredeti, 1976-os elmélet szellemi hátterét mutatja be. Ez volt az az időpont, amikor több évtizedes sikertelen propagandát követően a születésszabályozás első nyomai kezdtek megmutatkozni az ún. harmadik világ hagyományos társadalmában. Ezért az egyik legfontosabb kutatási kérdés a termékenység átmenet jobb megértése volt, annak feltárása, hogy mely társadalmak és miért voltak rezisztensek a születéskorlátozás terjedésével szemben, és hogy milyen körülmények között indult a változás. A kutatások egy része vadász-gyűjtögető, más része letelepült agrártársadalmakra vonatkozott, őket többnyire egységesen a „tradicionális” társadalom fogalmával írták le. A „wealth flows” elmélet a szerző ghánai és nigériai tapasztalatai alapján körvonalazódott, itt a gyermekek felnevelésének költségei még a hatvanas-hetvenes években is igen alacsonyak voltak, a legfontosabb kiadást élelmiszerszükségletük kielégítése jelentette, ruházkodásra, iskolára nem igen költöttek, felügyeletüket az egész közösség látta el, és így kevés gondot okoztak, a földtulajdon pedig közös volt, így az örökösödés folytán bekövetkező birtokaprózódástól sem kellett tartaniuk sok utód esetén. Ilyen körülmények között a születéskorlátozás propagandája (lényegében Fekete-Afrika szerte) eredménytelen volt, a változást az iskolák, üzletek megjelenése, a munkamegosztás fokozódása, egy szóval a modernizáció folyamata hozta.

Caldwell – a későbbi leegyszerűsítésekkel ellentétben – nem azt állította, hogy ezekben a hagyományos társadalmakban a gyermekek munkájukkal biztosítják létfenntartásukat, hanem hogy a gazdálkodók gyermekei egyre nagyobb munkamennyiséget végeznek, ahogy felnőnek, elvégzik azokat a munkákat, amelyeket a felnőttek nem (üzenetek továbbítása, tűzifa gyűjtése, állatok gondozása, legeltetése), társadalmanként különböző életkorban (kb. 15–17 évesen) kiegyenlítik fogyasztásukat, majd felnőttkorukig a felhalmozott múltbeli „fogyasztási adósságukat” is törlesztik. Különösen jellemző volt ez Nyugat-Afrikában, ahol a gyermekek házasságkötésükig a szülői háztartásban, gazdaságban dolgoztak, de gyakran házason is, 30–40 éves korukig besegítettek a szülőknek. A lányok házasságkötésükkel egy másik háztartáshoz kapcsolódtak, így kevésbé volt alkalmuk a felhalmozott „adósságuk” törlesztésére, ezt viszont ellensúlyozták a családba kerülő menyek és a házasság révén felépített rokonkapcsolatok. Ehhez járult még a biztosítási funkció, mire munka-hozzájárulásuk véget ért, addigra az idős szülőkről való gondoskodás került előtérbe. Caldwell és mások érdeme volt, hogy világossá vált, a tradicionális társadalmakban a korlátozás nélküli magas termékenység egy racionálisan működő rendszer egyik eleme volt, szemben azzal a közkeletű nyugati vélekedéssel, miszerint a premodern viszonyok szükségképpen irracionálisak lettek volna. Így vált érthetővé az a kudarc, ami a születésszabályozás terén mutatkozott, hiszen korábban azt gondolták, hogy elegendő elmagyarázni annak előnyeit és biztosítani a megfelelő eszközöket, és az új magatartásforma máris terjedni kezd.

A gyermeknevelés költségei már az átmenet előtt nőni kezdhettek, ha a korai globalizáció, gyarmatosítás, hittérítés növelte a fogyasztást (pl. ruházkodás). A döntő mozzanat az iskoláztatás terjedése volt, a gyerekek taníttatása ugyan nagyobb költséggel járt, de hosszabb távon jövedelmező befektetésnek bizonyult, a tanult gyermek nagyobb eséllyel pályázott nagyobb jövedelmet és presztízst biztosító városi munkahelyekre, így munkabérével csökkenthette gazdálkodó családtagjainak a mezőgazdasági

munka bizonytalanságából fakadó kockázatát. Az érem másik oldala az urbanizáció, a helyi bürokráciák kiépülése volt, ami növelte a városokban a munkaerő-keresletet. A taníttatás és a városba költözés egyrészt a kockázat minimalizálását jelentette az agrártársadalmakban, másrészt a presztízs forrása is volt. Előnyös lett volna sok tanult gyermek fölnevelése, de ez a nagyobb költségek miatt lehetetlen volt, így inkább kevesebb, de képzetebb gyermek vállalása mellett döntöttek. Ahol pedig a 20. század második felében a nagy család, a sok gyermek értéke csökkenni kezdett, ott a fogamzásgátló eszközök viszonylag könnyű elérhetősége miatt a termékenység igen gyors csökkenésnek indult.

Ami a tradicionális társadalmak gyermekei által végzett munka értékét illeti, az ellentmondó kutatási tapasztalatok Caldwell véleménye szerint elsősorban néhány félreértésen alapulnak. Az egyik ilyen tévedés az volt, hogy – pl. a Világbank ajánlásai nyomán – a gyermekmunka értékének kiszámításakor nem vették figyelembe a ház körül végzett munkát. Márpedig – különösen a lányok esetében – ennek döntő jelentősége volt a tradicionális agrártársadalmakban. Itt a hiba nyilvánvalóan a vizsgált társadalmak nem ismeréséből, félreértéséből, a modern társadalmi viszonyok mechanikus alkalmazásából eredt. A másik ilyen komoly elemzési hiba az volt, hogy együtt vizsgálták az összes premodern társadalmat, nem tették köztük különbséget termelési módok szerint, azaz a vadász-gyűjtőket együtt tárgyalták a letelepült agrártársadalmakkal. Az agrártársadalmaknál – ha a ház körül végzett munkát beszámítjuk – akkor a gyermekek fokról fokra több munkát végezve ledolgozzák felnevelésük költségeit, a „wealth flows” hipotézis ezekben az esetekben megerősítést nyert. Az ellentmondó eredmények a vadász-gyűjtő társadalmak vizsgálatából erednek. A vadász-gyűjtőket a szükséges élelmet rövid idő alatt, kevés munkaóra felhasználásával (akár heti 12–13 óra alatt) előteremthetik, ezeket felhalmozni nem tudják, így a többletmunkának nincs értelme. Az „un-economic man” (Sahlins) nem rendelkezik nehezen kielégíthető igényekkel, viszont sok a szabadideje, és a földművelőkhöz képest kicsi az igénye a gyermekmunkára, a gyermekeket egy bizonyos életkor után használják segítségül a vadászatban vagy a harcban. A teljesen különböző viszonyok miatt ezekben a társadalmakban a gyermekmunka értéke nem vethető össze az agrártársadalmakban végzett munka értékével (a gyermekek munka-ráfordítása kicsi volt, mert mindenkié kicsi volt). A biztosítási funkció ugyanakkor kevésbé vitatott és egyértelműbb: bármilyen is a gyermekek fogyasztásának és munkavégzésének a mérlege, a premodern társadalmakban a gyermeknevelés az egyetlen eszköz, amellyel a jövő kockázatait csökkenteni lehet.

Caldwell értékelése szerint a „wealth flows” teória jól írja le a magas termékenységgű agrártársadalmak működését, illetve a termékenységi átmenet lefolyását a modernizáció hatására. Az elmélet modernizálására, pontosítására azonban szükség van, nem utolsósorban az ellentmondó kutatási eredmények föloldása végett. Ezért igen fontos részint az átmenet előtti agrártársadalmakban a gyermekek munka-fogyasztás mérlegének pontosabb feltárása, részint a termékenységi átmenet feltételeinek, lefolyásának részletesebb megismerése. Ezzel kapcsolatban a gyermekeknek a tradicionális társadalmakban megvalósuló biztosítási szerepét illetően viszonylagos egyetértés uralkodik. A munka-fogyasztás mérleggel kapcsolatos ellentmondó eredmények pedig jórészt feloldhatók akkor, ha a „tradicionális társadalmakként” emlegetett premodern közösségeket termelési mód szerint elkülönítve vizsgáljuk.

Óri Péter

COLEMAN, D.: Immigration and ethnic change in low-fertility countries: A third demographic transition. (Bevándorlás és etnikai változások az alacsony termékenyséű országokban: egy harmadik demográfiai átmenet.) *Population and Development Review*, 32. 2006/3. 401–446. p.

A szerző tanulmányában felveti annak lehetőségét, hogy a gazdaságilag fejlett országok olyan demográfiai változásokat élnek meg a 21. században, amelyek együttesét bizvást nevezhetjük demográfiai átmenetnek. Így bő két, két és fél évszázad leforgása alatt immár három demográfiai átmenet zajlik le ezen országokban. A radikális változás ténye a szerző szerint kétségtelen: az érintett országok eredeti népességének gyors és folyamatos átalakulása már elindult, és az előrejelzések szerint a század folyamán tovább halad. A változás fő elemei a honos népességek reprodukciós szint alatti termékenysége, amely önmagában előbb-utóbb mindenütt természetes fogyást idéz elő és a nagy mértékű bevándorlás. Az alacsony termékenyséű országokba való jelentős bevándorlás azzal jár, hogy a jelenlegi trendek mellett az eredeti népesség előbb-utóbb kisebbségbe fog kerülni az előrejelzések szerint. Coleman szerint ez azért (is) súlyos probléma, mert a fejlett országok bevándorlói egyre inkább távoli országokból, idegen kultúrákból, más etnikai csoportokból és rasszokból kerülnek ki.

Ahhoz, hogy a folyamatot demográfiai átmenetként értékeljük, néhány kritériumnak teljesülnie kell. A változásnak először is gyorsnak kell lennie, aztán előzmény nélkülinek, radikális fordulatnak a korábbi viszonyokhoz képest, visszafordíthatatlannak, tartósnak, lényegi társadalmi, politikai, kulturális változást kell jelentenie, és általános érvényű kell, hogy legyen. A szerző úgy látja, hogy – legalábbis a fejlett országokban – a kritériumok némelyike (a gyors, előzmények nélküli, tartós és visszafordíthatatlan, lényegi demográfiai változás) már teljesült, a változás általánossá válása még a jövő kérdése, ennek a tényezőnek a teljesülése dönt arról, hogy ez a demográfiai átalakulás végül összehasonlítható lesz-e az első két átmenettel. Itt némi malíciával meg kell jegyeznünk, hogy szerzőnk lehetetlent kíván: a reprodukciós szint alatti termékenység talán lehet globális jelenség, de a jelentős vándorlási többlet aligha, legalábbis jelenlegi tudásunk szerint. Arról nem is beszélve, hogy – mint nem sokkal később maga Coleman is megállapítja – jelenleg még az ún. első demográfiai átmenet sem zárult le mindenhol, tehát nem tekinthetjük általánosnak, a második pedig lényegében a fejlett országokra korlátozódik. Az elméletet persze meg lehetne úgy is fogalmazni, hogy a reprodukciós szint alá süllyedő termékenység és a rendkívül intenzív vándormozgalmak *mindenhol* tartós és lényegi népességváltozást váltanak ki a jövőben, de szerzőnk nem ezt teszi. Őt a „nyugati” világ demográfiai jövője foglalkoztatja, a bevándorlás következményeit elemzi a fogadó országok szempontjából, és ebben szorosan kapcsolódik a második demográfiai átmenet teoretikusaihoz. (A tanulmány végén teszi egyértelművé, hogy az újabb átmenet csak a fejlett országokra vonatkozik.)

Coleman interpretációja szerint az ún. harmadik demográfiai átmenet mindkét lényegi eleme (alacsony termékenység és intenzív bevándorlás) szorosan kapcsolódik az első két átmenethez. Az első, „klasszikus” átmenet során a fejlett országokban (Európa, Észak-Amerika, Ausztrália, Távol-Kelet egy része) a termékenység és halandóság szintje alacsonyra süllyedt. A folyamat végpontját nehéz kijelölni, a várt demográfiai stabilitás sehol sem valósult meg, a változás oksági viszonyainak feltárása is sok nehézséget rejt magában, de az átmenet tény, történeti tapasztalat az említett térségekben. A fejlődő országokban azonban a változás csak elindult, máig sem fejeződött be, és ez a fő oka a

szerző által tárgyalt migrációs folyamatoknak. A második demográfiai átmenet elsősorban az értékek változását jelenti a fejlett országokban: az együttélés, a szexuális viselkedés, a gyermekvállalás normáinak változását. A folyamat általánosságát és újdonságát csak kevesen vitatják, és bár fontos következménye az alacsony termékenység, Coleman szerint lényegi vonása mégsem ez a demográfiai jelenség, hanem a tolerancia növekedése, a nemzeti érzés gyengülése, az, hogy az európai elitet egyre kevésbé érdekli a migráció kiváltotta etnikai és kulturális változás. Így a harmadik átmenet jelenségeit az első kettő alapozza meg: a fejlett országokra nehezedő fokozódó migrációs nyomást az első (befejezetlensége), a reprodukciós szint alatti termékenységet és a bevándorlással, illetve annak következményeivel szembeni közönyt pedig a második. Az első két demográfiai átmenet elmélete a migrációt csak mellékes kérdésként kezeli, a feltételezett harmadik esetben viszont ez lesz a lényegi demográfiai jelenség, amely az alacsony termékenységgel együtt lényegi változásokat hoz az európai népségek külső fizikai jellemzőiben (bőrszín!), nemzeti identitásában, kultúrájában, társadalmi tapasztalataiban. Ilyen jelentős változás korábban – legalábbis erőszak nélkül – nem volt tapasztalható az európai történelemben. Mindennek bizonyítására a szerző rövid bevezetést tart az európai történelemben, a rómaiaktól a népvándorlásokon át napjainkig, tanúbizonyságát adva sokoldalúságának, szintetizáló hajlamának, és szem előtt tartva az olvasó szellemi épülését.

A tanulmány elméleti kiindulópontját két tételbe foglalja a szerző. Egyrészt bármely népesség esetében, ahol a termékenység a reprodukciós szint alatt van, és a bevándorlás biztosítja a népesség stagnálását vagy növekedését, ott egy idő után a bevándorló eredetű népesség kerül számbeli fölénybe. Másrészt bármely reprodukciós szint alatti termékenységgű népességben bármely kisebbség, amelynek magasabb a növekedési rátája, mint a többségnek, előbb-utóbb számbeli többségre jut. A szerző ugyan felveti a vegyes házasságok, az összeolvadás, az integráció és asszimiláció problémáját, mint bizonytalan, hosszú távra nehezen modellezhető hatású tényezőket, de ezek mondanivalójának lényege szempontjából másodlagosak, az eredeti többségi népesség mindenképpen átalakul. Itt persze megint számos kérdés merül fel az olvasóban: pl. miért gondolja a szerző, hogy bármely népesség demográfiai, társadalmi összetétele, kultúrája változatlan volt és az kell, hogy legyen a jövőben is, ha viszont az integráció vagy asszimiláció sikeres, akkor problémaként marad mondjuk a bőrszín, a külső antropológiai jegyek változása...

A tanulmány nagyobb része részint az európai és amerikai bevándorlási adatokat elemzi, részint pedig hét európai ország népesség-előrebecslései alapján a jövő változásait igyekszik megragadni. A hét ország az EU népességének mintegy a felét adja, migrációval kapcsolatos előrejelzési adataik a függelékben találhatók (I. Ausztria, Németország, Dánia, Hollandia, Norvégia, Svédország, II. Nagy-Britannia). A termékenység a fejlett országokban – az USA kivételével – mindenhol a reprodukciós szint alatt van, és a demográfusok többsége szerint tartósan ott is marad. A bevándorlás erősen nőtt az elmúlt ötven év során és a jelek szerint továbbra is erős marad. A 15 eredeti EU-tagállamban a bevándorló évenkénti száma meghaladja az egymilliót, a külföldön születettek aránya sok országban 10% fölötti, Ausztriában, Németországban, Luxemburgban, Svájcban 2000-ben magasabb volt, mint az Egyesült Államokban (12,3%). A fejlett világban egyedül Kelet-Európa egy részében, illetve Japánban és Dél-Koreában csekély a bevándorlás. Ebből következik, hogy a migráció a demográfiai változás fő faktora a legtöbb európai országban, akár közvetlenül, a bevándorlók révén, akár közvetetten, a

bevándorlók magasabb természetes szaporodása miatt. Így például Németországban vagy Olaszországban a bevándorlás ellensúlyozza a természetes fogyást, máshol pedig viszonylag jelentékeny népességnövekedés forrása. A bevándorlók mintegy kétharmada nem európai országokból származik, természetes szaporodásuk pedig magasabb, mint a honos népességé, részben fiatalabb korszerkezetük, részben magasabb korspecifikus termékenységi arányszámaik miatt. A jelenség alapvetően új, a II. világháborúig Európa – Franciaországot leszámítva – nem migrációs célterület, hanem kibocsátó régió. A változás igen gyors, ami a külső antropológiai jellemzők, a nyelvi, vallási, kulturális összetétel változását eredményezi. Coleman ennek alátámasztására részletesebben bemutatja a fekete vagy afrikai eredetű népesség arányának növekedését Nagy-Britanniában és Hollandiában. Tárgyalja a bevándorló eredetű népesség száma, aránya megállapításának, valamint előrejelzésük nehézségeit: a statisztikák elsősorban az állampolgárságot rögzítik, illetve az anya állampolgárságát tartják nyilván, és több országban a honosítások magas aránya elfedi a külföldi eredetű népesség valós (!) arányát. Világos tehát, hogy Coleman számára az állampolgárság megszerzése nem döntő mozzanat, attól még az idegen idegen marad, nem a politikai közösséghez való tartozás a lényeg. Több országban azonban a szülők születési helye alapján leválogathatók az „idegenek”, a második generációs bevándorlók is elkülöníthetők, állampolgárságra való tekintet nélkül. Szerzőnk ezekben az esetekben csupán azért érez elégedetlenséget, mert a harmadik generációs bevándorlók eltűnnek a statisztikákból, őket mindenhol a honos népességhez sorolják, ami az „idegenek” alulbecsléséhez vezet. Ez az eredménye annak, ha nem a tartósabb etnikai vagy faji kritériumokat vesszük alapul (!). A különbség pedig óriási lehet: Hollandiában 2003-ban pl. Coleman adatai szerint az idegen eredetű népesség aránya állampolgárság szerint 4%, míg etnikum vagy rassz szerint 19%. Sajnálatosnak tartja, hogy az angolszász országokkal ellentétben pl. Franciaországban alkotmányellenes az efféle statisztikai adatgyűjtés.

Az előrejelzések szerint a külföldi eredetű (nem a külföldi születésű) népesség aránya 2050-ben 15 és 32% között lesz a vizsgált országokban. A becslés azzal az alapfeltevéssel készült, hogy a bevándorlás intenzitása nem csökken a vizsgált időtartam alatt, és hogy a bevándorlókon belül az európaiak aránya folyamatosan csökken. Így az előrejelzést a század végéig meghosszabbítva arra az eredményre juthatunk, hogy pl. Svédországban vagy Hollandiában az „idegen eredetűek” többségre jutnak (külföldi születésűek és második generációs bevándorlók, állampolgárságra való tekintet nélkül). A szerző végül felteszi a kérdést, hogy mindezeket a változásokat lehet-e demográfiai átmenetnek tekinteni. A változás értékelése szerint gyors, egy évszázados intervallumon belül megy végbe. Előzmény nélküli, álláspontja szerint ez is „demográfiai átmenetre” mutat. A változást, az európai társadalmak sok szempont szerinti átforgatódását visszafordíthatatlannak tekinti a jelenlegi demográfiai trendek alapján. Itt azonban maga is említ két olyan tényezőt, amely az előrebecslést bizonytalanná teszi: az egyik a fogadó országok bevándorlási politikája, a másik a spontán trendváltozás lehetősége a migráció terén. Az előrebecslések a jelenlegi, Coleman által engedékenynek tekintett, bevándorlási politika tartós fennmaradásával számolnak, és értelemszerűen nem veszik figyelembe a jövő lehetséges demográfiai, politikai, gazdasági, társadalmi változásait. A változások tartóssága, visszafordíthatatlansága ezeknek a tényezőknek a függvénye. A demográfiai változások társadalmi, kulturális, politikai jelentősége pedig a jövőbeli integráció és asszimiláció sikerességétől függ. Mindezek a tényezők hiányoznak az előrejelzésekben, és ennyiben ma még a szerző értékelése szerint is bizonytalan, hogy

valóban nevezhetjük-e újabb demográfiai átmenetnek a változásokat. Coleman a jelenlegi politikai környezet fennmaradása esetén valószínűnek tartja a magas szintű bevándorlás fennmaradását. Ugyanakkor a bevándorló csoportok divergens demográfiai viselkedését (magasabb termékenység) több okból tartósnak valószínűsíti (kisebbségi státusuk, folyamatos pótló bevándorlás, egyenlőtlen helyzetük fennmaradása, vallási normákhoz való kötődés). Az asszimilációval kapcsolatban felveti, hogy a jelenlegi európai félelmek hasonlóak a 20. század eleji amerikai aggodalmakhoz, amelyek a tömeges, nem angolszász bevándorlást kísérték. Ezek az aggodalmak ott és akkor alaptalannak bizonyultak, az amerikai (és az akkori francia) integrációs modell sikeres volt. Ma Európában véleménye szerint a bevándorlók összetétele (pl. muszlimok) és a liberális szemlélet, amely nem követeli meg a beilleszkedést, kétségesse teszi egy hasonlóan sikeres integráció megvalósulását. A változás ugyanakkor nem általános, a szerző szerint csak a fejlett országokra érvényes. A változások szerinte összességükben, néhány bizonytalan tényező figyelmen kívül hagyásával, tekinthetők „harmadik demográfiai” átmenetnek.

A tanulmány valós problémákkal foglalkozik (bevándorlás, európai népességek változása, bevándorlók integrációja), a ma előrelátható demográfiai változásokat próbálja – nézetünk szerint kissé korán – elméletbe foglalni. A szerzőt elsősorban az európai népességek és kultúrájuk iránti aggodalom vezeti. Mindkettőt konstansnak tételezi, figyelmen kívül hagyja azok állandó múltbeli változását. Magát a változást szemléli aggodalommal, ebben az értelemben nézőpontja eléggé általánosnak tekinthető. Ezért tanulmánya mindenképpen hasznos olvasmány, hiszen esszenciája azon képzeteknek, amelyek a bevándorlók integrációját nehezítik, és amelyekből a jövőbeli konfliktusok (legalábbis részben) származhatnak.

Őri Péter

REHER, D. S.: Towards long-term population decline: a discussion of relevant issues. (Hosszú távú népességsökkenés felé: a lényeges kérdések taglalása). *European Journal of Population*, 23. 2007/2. 189–207. p.

A szerző a következő évtizedek legfontosabbnak ítélt demográfiai folyamataival igyekszik szembesíteni az olvasót. A jelenlegi demográfiai trendek alapján eléggé nyilvánvaló, hogy a több évszázad óta tartó népességnövekedés lassan véget ér, és a kialakuló új népesedési rendszer lényegi vonása a népességsökkenés lesz. Ez nemcsak a fejlett világ sajátja lesz, hanem minden bizonnyal globális jelenséggé fog jelentkezni. Ezzel kapcsolatban az egyik lényeges kérdés az, hogy az ún. harmadik világ mikor, milyen mértékben fog osztozni az első kettő sorsában, illetve hogy a globális népességsökkenésnek melyek lesznek a legfontosabb következményei. A tanulmány ezekre a kérdésekre keresi a választ.

Az utolsó három évszázad a népességnövekedés korszaka volt az emberiség történetében. Először Európa és általában a világ fejlettebb részének népessége indult egyre gyorsuló növekedésnek, majd a 20. század második felében a fejlődő országok is követték ezt a példát, minden addiginál gyorsabb növekedést produkálva. A növekedés csúcspontja az 1970-es évekre esett, amikor a Föld népessége évi 2% körüli növekedési ütemet mutatott, ami helyenként ennél lényegesen magasabb értéket jelenthetett. Mind-

ez a Föld népességének robbanásszerű növekedését eredményezte, ami – ha lassuló ütemben is – de ma is tart. Ugyanakkor a jelen demográfiai trendjei alapján nyilvánvaló, hogy a kivételes növekedési korszak végén járunk, Európában népességsökkenést vagy természetes fogyást tapasztalhatunk egy ideje, és a fejlődő országok növekedési rátái is jelentősen csökkentek az elmúlt kb. 30–40 évben. E mögött egy olyan hosszú távú termékenységsökkenés áll, amely Európában és a fejlett országokban már több mint egy évszázada tart, míg a világ többi részén nagyjából 1960 és 1980 között kezdődött el. A folyamat következtében a termékenység különbségei ma jóval kisebbek, mint ötven évvel ezelőtt, világszerte vagy reprodukciós szint alatti termékenységet mérnek, vagy pedig teljesen nyilvánvalóan e felé tart a fertilitás. Az egyetlen kivétel talán Fekete-Afrika, ahol szintén jelentős a termékenységsökkenés, de a folyamat nem túl régen kezdődött, a termékenység szintje még mindig igen magas, így az előrejelzés lehetőségei még igen korlátozottak. E térség kivételével a termékenység jelenlegi szintje és változásának tendenciája, a szülőképes-korú nők számának csökkenése, a születések számának csökkenése alapján mindenhol népességsökkenés és öregedés jelezhető előre. Európában vagy néhány fejlett kelet-ázsiai országban (Japán, Dél-Korea, Tajvan, Szingapúr) mindez már bizonyosság, máshol szintén a népességsökkenés és az öregedés a legvalószínűbb forgatókönyv, de azok kezdetének időpontja, üteme, mértéke különböző lehet. Ennek ellenére a Föld népessége – döntően a harmadik világ fiatal korstruktúrája miatt – még évtizedekig nőni fog, a mai előrejelzések szerint 8–9 milliárd fővel 2050 körül érheti el a legmagasabb értékét, de addigra a strukturális változások odáig jutnak, hogy a növekedés mindenhol csökkenésbe fordulhat át a század második felében.

Az alacsony termékenység kiváltotta tartós, globális népességsökkenés egyedülálló jelenség az emberi történelemben, megértéséhez, következményeinek felméréséhez nem rendelkezőnk történeti tapasztalatokkal. Eddig két jelentős, tartós, kontinentális méretű népességsökkenést ismerünk. Az egyiket, a 14. század közepi pestisjárványt követő évszázados európai hanyatlást (kb. egyharmadával csökkenhetett a földrész lakossága) a járványos halandóság, a másikat, Amerika őslakóinak a felfedezést követő évszázadban bekövetkező mintegy 70%-os pusztulását pedig a járványok és az alacsony termékenység okozták. A csökkenés gondolata is idegen számunkra, az uralkodó diskurzus szerint a sikeres társadalmakat ma is egyértelműen a népességnövekedés jellemzi, a csökkenés pedig hanyatlásról, működési zavarokról árulkodik.

A szélsőségesen alacsony termékenység oka – bár kétségkívül szerepük van a gazdasági kríziseknek, bizonytalanságoknak, a családpolitika meglétének vagy hiányának, a reprodukciós magatartás halasztásának is – a fejlett országokban bekövetkezett hosszú távú társadalmi átalakulás, amelynek egyik igen lényeges vetülete a demográfiai átmenet volt. A demográfiai magatartás változása mögött jelentős gazdasági, társadalmi átalakulás állt, majd a demográfiai átmenet maga is fontos társadalmi, gazdasági, politikai, kulturális változások kiindulópontja lett. A demográfiai átmenet kiindulópontja többnyire, de nem mindenhol, a halandóság javulása volt, amelynek okai igen szerteágazók, majd ennek nyomán változik a termékenységi magatartás, a korszerkezet, a családi munkamegosztás, a nemi szerepek, a gyermekek iskoláztatásához, értékezéséhez kapcsolódó képzetek, az egészségi állapot értékelése stb. Mindez serkentette a gazdasági növekedést, kiváltója volt a széleskörű gazdasági, társadalmi, politikai modernizációnak, kulturális átalakulásnak. A demográfiai változás és a társadalmi átalakulás kapcsolatában kulcsszerepük volt a nőknek. Tőlük indult ki elsősorban a házas termékenység

korlátozása, vagy a család egészségének fokozott védelme. A demográfiai átmenet egyik leglényegesebb eredménye a női ún. reprodukciós hatékonyság növekedése volt. A halandóság javulása következtében a kívánt családnagyságot rövidebb idő alatt és kisebb emberi erőfeszítés árán érték el. A változás első fázisában még nincs szó a normák átalakulásáról, a korábban megszokott családnagyság fenntartása váltotta ki a termékenység korlátozását, a demográfiai átmenet kezdetén a házassági termékenység még emelkedhetett is valamit. Ezt követően azonban a termékenységhatárkorlátozás megszokottá, a kisebb család normává vált, a sok gyereket kevesebb, de gondosabban nevelt, egyre jobban iskolázott gyermek váltotta fel. A reprodukciós hatékonyság növekedése az értékbeli és gazdasági következményeivel előfeltétele volt a nők munkába állásának, általában véve helyzetük megváltozásának. A nők társadalmi helyzetének változása viszont kihatott a férfiakéra is, főleg a 20. század közepétől a nemi szerepek közötti különbség csökkent, a nők iskolázottsága, gazdasági aktivitása egyre közelebb került a férfiakéhoz, a családi költségvetéshez való hozzájárulásuk egyre jelentősebb lett. Gyökeresen megváltoztak a gyermekvállalással, családdal kapcsolatos normák, a nők sikerességének többé már nem kizárólagos záloga a gyermekszülés és a család. A normák változása eredményezi azt, hogy az emberek reprodukciós magatartásukat egyre inkább az őket körülvevő világ impulzusai szerint alakítják, a problémák sokasodása a termékenység süllyedést eredményezi. A problémák, a gyermekvállalás közege társadalmanként különbözik (pl. az egyéni karrierambíciók jelentősége, a fogyasztói igények, a nők iránti munkapiaci kereslet, illetve a munkavállalásuk iránti igény a családokban, a megfelelő partner megtalálásának nehézségei, a párválasztással kapcsolatos igények emelkedése, a lakás- és állásproblémák, a nemi szerepek milyensége, a férfiak részvétele a házimunkában, gyermeknevelésben, a gyermekvállalás esetén bekövetkező alacsonyabb életszínvonal vállalása iránti hajlandóság, a gyermekvállalást segítő családpolitika és intézmények megléte vagy hiánya). Ezek a különbségek magyarázzák a társadalmankénti termékenységi különbségeket, de a tendencia mindenhol ugyanaz. Reher szerint a demográfiai átmenet kiváltotta társadalmi változás következménye az ún. „második demográfiai átmenet” is. A hatékonyabb fogamzásgátlás lehetősége, a nők fokozott munkavállalását igénylő és ösztönző gazdasági változások, az anyagi gyarapodás és a fogyasztás iránti igények emelkedése, azok mesterséges gerjesztése váltja ki a minden addiginál alacsonyabb termékenységet és az együttélési formák változását. Ebből a (történeti) perspektívából nem a „második demográfiai átmenet”, hanem a „baby boom” a kivételes jelenség, amely magyarázatra szorul.

Kérdés, hogy a fejlődő országok is ezt az utat járják-e be majd. Ma még sokan bíznak abban, hogy ezekben az országokban csak a népességnövekedés lassul le, de a termékenység a reprodukciós szint felett marad. Reher ezzel szemben a fent vázolt folyamat valószínűsége mellett érvel, hangsúlyozva, hogy ez csak az egyik – bár igen realisztikus – forgatókönyv. A termékenység ma már 60 országban süllyedt a reprodukciós szint alá, ezek között nemcsak fejlett országok képviseltetik magukat. Ma már tény, hogy a harmadik világban a halandóság és termékenység csökkenése elindult, és kb. kétszer olyan gyors ütemben zajlik, mint Európában a demográfiai átmenet idején. Elkezdődött az öregedés folyamata is, amely szintén gyorsabb, mint a fejlett világban. Csökken a befejezett családnagyság, a termékenykorú nők és a születések száma, a termékenységszökkenés mértéke felülmúlja a halandóságét, ami szintén különbözik az európai átmenet során tapasztaltaktól. Nő a reprodukciós hatékonyság, a nők helyzete, iskolázottsága változik, különböző gazdasági, társadalmi, kulturális kontextusban

ugyan, de hasonló demográfiai folyamatok zajlanak, mint a világ fejlettebb felén. Mind-
ez az európai „fejlődési idealizmus” („developmental idealism” – A. Thornton) érvé-
nyesülését látszik mutatni.

Ennek következtében a harmadik világban az Európában elnyújtott, kétfázisú, a
baby-boom által megszakított termékenységszökkenés sokkal gyorsabban látszik előre-
haladni, így a reprodukciós szint alatti termékenység nem sokkal a fejlett országok után
ott is általános jelenség lehet. Az öregedés folyamata sokkal gyorsabb lehet, az általa
okozott gazdasági, társadalmi kihívások igen súlyosak lehetnek, és szinte egy időben
jelentkeznek a nyugati világ hasonló problémáival. Mindez fokozhatja a gazdasági,
fejlettségbeli különbségeket, a demográfiai változások jelentős részben a nyugati tech-
nológiai vívmányok átvételéből származnak, de a gazdasági, társadalmi modernizáció
lehetőségei többek között a demográfiai problémák miatt igen szűkösek lesznek.

Az alacsony termékenység következtében a reprodukív korú női népesség száma és
aránya is tartósan csökkenni fog mindenhol, ami akkor is tartóssá teszi majd a népes-
ségszökkenést, ha a termékenység zuhanása megáll vagy megfordul. Vannak különböző
mértékben optimista forgatókönyvek, amelyek mérsékelt termékenységgel emelkedéssel
számolnak, de a globális népességnövekedést csak a termékenység radikális növekedése
állíthatná meg, ami ma szinte elképzelhetetlen. A globális népességszökkenésnek persze
vannak pozitív vetületei is, kétségkívül csökkenhet a környezeti terhelés, a természeti
erőforrások szűkössége, de ez nem zárja ki az erőforrások elosztása körüli konfliktusok
lehetőségét. A társadalmi, gazdasági következmények viszont tartósak és súlyosak
lehetnek. A reprodukív és munkaképes korú népesség számának és arányának csökke-
nése a munkaerőhiányon, magas adókon, a kereslet csökkenésén, a növekvő arányú nem
termelési célú befektetéseken keresztül érinteni fogja a gazdasági növekedést, az élet-
színvonalat, a jóléti rendszerek fenntartását. Az esetleges megoldási lehetőségek (nyug-
díjkorhatár-emelés, nők munkavállalásának fokozása, bevándorlás ösztönzése, a juttatá-
sok csökkentése) a jelenlegi demográfiai trendek mellett Reher véleménye szerint csak
részleges orvosságot jelentenek. Kulcsszerepe a gyermekszám növekedésének lenne, de
a szerző ezzel kapcsolatban pesszimista. A családpolitikai erőfeszítések hatása is csak
korlátozott lehet nézete szerint, amint azt az észak-európai országok példája mutatja,
ahol jelentős politikai támogatás mellett is a termékenység évtizedek óta a reprodukciós
szint alatt van. (Noha magasabb, mint pl. Dél- vagy Közép-Kelet-Európában.) Az ala-
acsony termékenység oka a korábban kifejtettek értelmében a demográfiai átmenet,
amely végső soron megváltoztatta az értékeket, amelynek következtében a termékeny-
ségi döntés individuálissá vált, és már nem szabályozzák úgy a családdal kapcsolatos
normák, mint korábban. Az alacsony gyermekszám és a magánérdeket a közérdek fölé
emelő individuális, a külső körülményeket az életszínvonal, a fogyasztás lehetőségei
szemszögéből mérlegelő döntés vált normává. Mindez elsősorban azért fordult át a
reprodukciós szint alatti termékenységbe, mert a fenntartható emberi reprodukció és a
liberális piacgazdaság jellemzői (a családtól független karrierambíciók jutalmazása, a
mindent átható fogyasztói modell, a fokozódó individuális bizonytalanság) ellentétbe
kerültek egymással. A gyermekvállalás a jövőbe vetett bizalmat is jelent, ami a lezajlott
társadalmi, gazdasági, kulturális átalakulás következtében megrendült. A szerző szerint
a társadalmi és kulturális stabilitás elvesztése okozta azt, hogy a demográfiai átmenet
nagy vívmánya, a reprodukciós hatékonyság növekedése mára veszélyesen alacsony
termékenységre váltott. Mindez véleménye szerint azzal jár, hogy a népességszökkenés
jelentős és tartós lesz. Ugyan több termékenységi forgatókönyv van, de mindegyik

alapján számolhatunk népességsökkenéssel a jövőben. A történelemből tudjuk, hogy mindig elindulnak egy idő után kompenzációs mechanizmusok, egy jövőbeli normaváltás nem elképzelhetetlen, de ma még nem világos, hogy erre mikor, hogyan, milyen körülmények között fog sor kerülni. Reher azon a véleményen van, hogy ezek csak jó idő múlva jelennek majd meg, addig a jövő generációknak meg kell barátkozniuk az alacsonyabb népességszám és talán az alacsonyabb életszínvonal gondolatával. A tanulmány legfőbb célkitűzése a problémák felvetése és az ezzel kapcsolatos viták kezdeményezése volt.

Óri Péter

DEMOGRÁFIAI FOLYÓIRATSZEMLE

DEMOGRAPHY

az Amerikai Népesedési Társaság folyóirata

2007. No. 3.

- HUMMER, R.A. – POWERS, D.A. – PULLUM, S.G. – GOSSMAN, G.L. – FRISBIE, W.P.: Egy újra felfedezett paradoxon: csecsemőhalandóság a mexikói eredetű népesség körében az Egyesült Államokban.
- FREEDMAN, V.A. – SCHOENI, R.F. – MARTIB, L.G. – CORNMANN, J.C.: Krónikus állapotok és leépülés az időskori fogyatékosokban.
- CAI, L. – LUBITZ, J.: Igaz volt a fogyatékosok fokozott előfordulása az időskorú amerikaiak körében 1992 és 2003 között?
- YI, Z. – GU, D. – LAND, K.C.: A gyermekkori társadalmi-gazdasági körülmények kapcsolata az egészséges öregkorral a legidősebbek körében Kínában.
- KRAVDAL, O.: A közösségi családstruktúra hogyan befolyásolja az egyéni halandóságot Norvégiában.
- WAGMILLER, R.L.: Faj és a munkanélküli férfiak területi szegregációja Amerika városaiban.
- LICHTER, D.T. – PARISI, D. – GRICE, S.M. – TAQUINO, M.C.: A faji szegregáció országos becslése Amerika kisvárosaiban és vidéki területein.
- GUZZO, K.B. – FURSTENBERG, F.F.: Az amerikai férfiak többpartnerű termékenysége.
- MANLOVE, J. – RYAN, R. – FRANZETTA, K.: Fogamzásgátlási minták a tizenévesek szexuális kapcsolataiban: a kapcsolatok, partnerek és a szexuális történetek szerepe.
- AHITUV, A. – LERMAN, R.I.: Milyen kölcsönhatás van a családi állapot, a munkavállalási szándék és a jövedelem között?
- COHEN, Y. – HABERFELD, Y.: Önszelekció és jövedelmi asszimiláció: a korábbi Szovjetunióból származó bevándoroltak Izraelben és az Egyesült Államokban.
- DONNER, W.R.: A katasztrófa politikai ökológiája: az 1998–2000 között előfordult amerikai tornádó-halálozások és -sérülések előfordulását befolyásoló faktork elemzése.

EUROPEAN JOURNAL OF POPULATION
az Európai Népesedési Társaság folyóirata
2007. No. 3–4.

- GAUTHIER, A.H.: A fiatal szülővé válás: a felnőttkorba való átmenet nemzetközi áttekintése.
- ELZIGA, C.H. – LIEFBROER, A.C.: A fiatal felnőttek családi életpályáinak de-standardizálása: nemzetközi összehasonlítás.
- SETTERSTEN, R.A.: Felnőttkorba való átmenetek: a demográfiai változás és az emberi fejlődés összekapcsolása.
- WINKLER-DWORAK, M. – TOULEMON, L.: Nemi különbségek a felnőttkorba való átmenetben Franciaországban: létezik konvergencia a jelenkori időszakban?
- AASSVE, A. – DAVIA, M.A. – IACOVU, M. – MAZZUCO, S.: Az otthonelhagyás szegénnyé teszi az embert? Eredmények 13 európai országból.
- HANGO, D.W. – LE BOURDAIS, C.: Korai együttélés Kanadában: kapcsolat az iskolai végzettséggel.
- AASSVE, A. – BILLARI, F.C. – PICCARRETA, R.: A felnőtté válás fonala: a fiatal brit nők munka-család életpályái.
- FUSSEL, E. – GAUTHIER, A.H. – EVANS, A.: A felnőtté válás heterogenitása: Ausztrália, Kanada és az Egyesült Államok példája.
- GRANT, M.J. – FURSTENBERG, F.F.: Változások a felnőtté válás folyamatában a kevéssé fejlett országokban.

GENUS

A Római Tudományegyetem Népeségtudományi Intézetének folyóirata
2007. No. 1–2.

- CARRIERE, Y. – KEEFE, J. – LEGARE, J. – LIN, X. – ROWE, G.: A népesség örege-
dése és a családösszetétel: jövőbeni hatások a házi gondozási szolgáltatásokra.
- LUY, M. – CASELLI, G.: A migráció okozta szelekciós hatások megjelenése a regioná-
lis halandósági különbségekben Olaszországban és Németországban.
- GIORGI, P. – MAMOLO, M.: Az idősebb kori termékenység dinamikájának
dekompozíciója az olaszországi régiókban az 1955–2000 közötti évekre.
- TORRI, T. – VIGNOLI, D.: Az olaszországi népesség előrejelzése, 2005–2055: egy
sztochasztikus megközelítés.
- GAVALAS, V.S. – SIMPSON, L.: Etnikai csoportok szegregációja Manchester két
kerületében.
- GABRIELLI, G. – BORGONI, R.: Életkor az első szexuális kapcsolatkor Olaszország-
ban: területi megközelítés.

JOURNAL OF MARRIAGE AND THE FAMILY
 az USA Családi Kapcsolatok Nemzeti Tanácsának folyóirata
2007. No. 3.

- MANNING, W.D. – LONGMORE, M.A. – GIORDANO, P.C.: A házasság változó intézménye: serdülők együttéléssel és házassággal kapcsolatos várakozásai.
- PROULX, C.M. – HELMS, H.M. – BUEHLER, C.: A házasság minősége és az egyéni jól-lét: egy meta-elemzés.
- NEFF, L. – KARNEY, B.N.: Stressz az új házasságban.
- CORNELIUS, T.L. – ALESSI, G.: A kommunikációs tréningek viselkedési és pszichológiai összetevői: érinti-e a téma az eredményt?
- AMATO, P.R. – HOHMANN-MARIOTT, B.: Olyan bomlófélben levő és szilárd házasságok összehasonlító vizsgálata, amelyek válással végződtek.
- CLARKWEST, A.: Házastársi különbözőség, rassz és a házasság felbomlása.
- MATJASKO, J. L. – GRUNDEN, L.M. – ERNST, J.L.: A családi élet kockázati tényezőinek strukturális és dinamikus folyamatai.
- PADILLA-WALKER, L.M.: Az anya-gyermek kapcsolat jellemzői a serdülők értékrendszerehez és viselkedéséhez viszonyítva.
- FEINBERG, M.E. – KAN, M.L. – HETHERINGTON, E.N.: A szülői konfliktusok hosszú távú hatásai a szülői szerep visszaautasítására és a serdülők beilleszkedési zavaraira.
- LONGEST, K.C. – SHANAHAN, M.J.: A serdülők munkaintenzitása és droghasználata: a szülők közvetítő és mérséklő szerepe.
- FRISCO, M.L. – MULLER, C. – FRANK, K.: A szülők házasságának felbomlása és a serdülők iskolai teljesítménye: összehasonlító metodikai megközelítés.
- SUN, Y. – LI, Y.: A szülők válása késő serdülőkori megtapasztalásának faji és etnikai különbségei.
- HUANG, Ch. – HAN, W.: Gyermektámogatási erőfeszítés és a serdülő fiúk szexuális aktivitása.
- BOEHENKE, K. – HADJAR, A. – BAIER, D.: Szülő-gyermek érték hasonlóság: a korszellem szerepe.
- D'ONOFRIO, B. – TURKHEIMER, E. – EMERY, R. – HARDEN, K.P. – SLUTSKE, W. – HEATH, A.C. – MADDEN, P. – MARTIN, N.G.: Az instabil házasság generációk közötti átörökítésének genetikai vizsgálata.
- CUBBINS, L.A. – KLEPINGER, D.H.: Gyermekkori család, etnicitás és droghasználat az életciklus folyamán.
- SHARP, E. – GANONG, L.: Szürke élet: nők tapasztalatai a házasság elmulasztásával kapcsolatban.
- MARSIGLIO, W. – HINOJOSA, R.: A többapás családok menedzselése: mostohaapák avagy az apák szövetsége.
- PARK, H.: Egyedülálló szülők és a gyermekek olvasási készsége Ázsiában.
- WEDEN, M. – KIMBRO, R.T.: Az első házasságkötés és a dohányzás abbahagyásának időzítésében mutatkozó faji és etnikai különbségek.

2007. No. 4.

- KOROPECZKKYJ-COX, T. – PENDELL, G.: A nemek viselkedésének különbsége a gyermektelenséggel összefüggésben az Egyesült Államokban.
- DEUTSCH, F.M. – KOKOT, A.P. – BINDER, K.S.: Főiskolai lányok tervei az egyenlőségen alapuló házasságok típusairól.
- COOKE, L.P.: Tartós politikai hatások a háztartási munkamegosztásra az újraegyesült Németországban.
- GLAUBER, R.: A házasság és a gyermekvállalás fizetésben megmutatkozó hátrányai az afro-amerikaiak, a hispán eredetűek és a fehérek körében.
- GAERTNER, B.M. – SPINRAD, T.L. – EISENBERG, N. – GREVING, K.A.: A szülők gyermeknevelési magatartása és az apák csecsemőgondozása közötti korreláció.
- BRONTE-TINKEW, J. – RYAN, S. – CARRANO, J. – MOORE, K.A.: Az együttlakó apák szándékai és viselkedése a szülés előtt és részvételük az újszülött gondozásában.
- KNOESTER, C. – PETTS, R.J. – EGGEBEEN, D.J.: Az apaság iránt elkötelezettség, a jólét és a társadalmi részvétel a fiatal, hátrányos helyzetű apáknál.
- WHITEMAN, S.D. – MC HALE, S.M. – CROUTER, A.C.: Longitudinális változások a házassági kapcsolatokban: a leszármazottak pubertáskori változásainak hatása.
- LAVEE, Y. – BEN-ARI, A.: A munkával kapcsolatos stressz: feljegyzett napi események tanulmányozása.
- LEHMILLER, J.J. – ADNEW, C.R.: A marginalizáció észlelése és a romantikus kapcsolat stabilitásának előrejelzése.
- DREBY, J.: Gyermek és hatalom a mexikói vegyes etnikumú családokban.
- OSBORNE, C. – MC LANAHAN, S.: A partnerkapcsolat instabilitása és a gyermek jóléte.

POPULATION

a Francia Nemzeti Népeségtudományi Intézet folyóirata

2007. No. 2.

- BOURDIEU, J. – KESZTELBAUM, L.: Az öregek élete egy öregedő világban. Időskorúak Franciaországban, 1840–1940.
- RUTHERFORD, D.: Malthus és népesedési probléma megoldásának három megközelítése.
- VILLENEUVE GOKALP, C.: Út a sikeres adoptáláshoz. Egy franciaországi vizsgálat.
- MAZAN, R. – GAGNON, A.: Családi és környezeti tényezők hatása a hosszú életre a történelmi Quebec-ben.
- CALVES, A.-E.: Túl szegény a házassághoz? Városi foglalkoztatási krízis és a férfiak első együttélési kapcsolata Burkina Faso-ban.
- CAMBOIS, E. – ROBINE, J.-M. – MORMICHE, P.: Valóban csökkent a fogyatékkal élők száma Franciaországban az 1990-es években? A Francia Egészségi Vizsgálatban feltett kérdések elemzése.

2007. No. 3.

- VILA, M.R. – MARTIN, T.C.: A külföldi nők gyermekvállalási szokásai egy új bevándorlási célországban: Spanyolország esete.
- GROENEWOLD, G. – VAN GINNEKEN, J. – DE BRUIJN, B. – DE BEER, J.: A halandóság becslése a népszámlálások között időszakra kohorsz módszerrel: a Salamon szigetek példája.
- PRIOUX, F.: Franciaország demográfiai helyzete: az utóbbi harminc évben legmagasabb termékenység.
- REY, G. – FOUILLET, A. – JOUGLA, E. – HEMON, D.: Meleghullám, normális hőmérséklet-fluktuáció és halandóság Franciaországban 1971 óta.
- LABORDE, C. – LELIEVRE, E. – VIVIER, G.: Életpályák és emlékezetes események: hogyan mesélik el az emberek életüket. A tények és a biográfiai képzetek elemzése.
- SAMUEL, O. – VILTER, S.: A gyermek születése: biográfiai mérföldkő és az esemény észlelése.
- CATTAN, D. – MALLETT, A. – FEINGOLD, J.: A tunéziai zsidók tuberkulózis halandósága a XX. század első felében.

POPULATION AND DEVELOPMENT REVIEW

az Amerikai Népesedési Tanács folyóirata

2007. No. 4.

- PRESTON, S.H. – WANG, H.: Intrinsic növekedési arányszámok és nettó reprodukciós arányok vándorlás esetén.
- RAVALLION, M. – CHEN, S. – SANGRAULA, P.: Újabb bizonyítékok az általános elszegényedés urbanizálódására.
- REHER, D.S. – SANZ-GIMENO, A.: A történeti reprodukciós változások újragondolása: egy spanyol város longitudinális adatai.
- PARISH, W.L. – LAUMANN, E.O. – MOJOLA, S.A.: Szexuális magatartás Kínában: trendek és összehasonlítások.
- CHUNG, W. – DAS GUPTA, M.: A fiú preferencia csökkenése Dél-Koreában: a fejlődés és a közpolitika fejlődése.
- WESTOFF, C.F. – FREJKA, T.: Vallásosság és termékenység az európai muszlimok körében.

POPULATION RESEARCH AND POLICY REVIEW

a KLUWER Akadémiai Kiadó és a Déli Demográfiai Egyesület folyóirata

2007. No. 5–6.

- VOSS, P.R.: Demográfia mint területi társadalomtudomány.
- DE CASTO, M.: Területi demográfia: lehetőség a politikai döntések jobb megalapozására a különböző döntési szinteken.
- DE BEERR, J. – DEERENBERG, I.: A holland regionális termékenységi különbségek előrejelzését segítő modell.
- GREEN, G.P. – SANCHEZ, L.: Még mindig kérdés a termelő szektor?

- HARRIS, R. – JOHNSTON, R. – BURGESS, S.: Szomszédság, etnikum és iskolaválasztás: a geodemográfia statisztikai kereteinek szélesítése.
- KUMAR, N.: Területi minták tervezése demográfiai és egészségügyi adatfelvételekhez.
- REIBEL, M.: Területi Információs Rendszerek (GIS) és területi adatfeldolgozások a demográfiában: áttekintés.
- REIBEL, M. – AGRAWAL, A.: A népességszám légi interpolálása előre meghatározott adatokkal.
- PAN, W. – CARR, D. – BARBIERI, A. – BILSBORROW, R. – SUCHINDRAN, C.: Erdőirtás az equadori Amazonas mentén: területi és időbeni jellegzetességek elemzése.
- SHOULTZ, G. – GIVENS, J. – DRANE, W.: Városiasság, szívbetegség és geográfia: esettanulmány a Bayes-féle térbeli modellezés és a kompozit-index alkotása terén.

POPULATION STUDIES

A Londoni Közgazdasági Főiskola Népességvizsgáló Bizottságának folyóirata
2007. No. 1.

- BLACKER, J. – AKI, M.M. – JONES, G.: Válasz az öt éven aluliak iraki halandóságára (1980–89) vonatkozó becsléseket ért kritikára.
- BOLLEN, K.A. – GLANVILLE, J.L. – STECKLOV, G.: Társadalmi-gazdasági helyzet, állandó jövedelem és termékenységi látens változós megközelítés.
- RINDFUSS, R.R. – PIOTROWSKI, M. – THONGTHAI, V. – PRASANTHUL, P.: A lakáskörülmények vizsgálata valódi ingatlanpiac hiányában.
- BRAS, H. – NEVEN, M.: A gyermekek hatása a nők migrációjára Belgium és Hollandia két vidéki körzetében, 1829–1940.
- BONGAARTS, J.: Késői házasság és HIV-járvány Fekete-Afrikában.
- CHEUNG, S.L.K. – ROBINE, J.M.: Az élethossz növekedése a halandóság visszaszorítására. Japán példája.
- JANKER, M.A. – van der VAART, A.W.: Hiányzó adatok pótlása a történeti demográfiában.

2007. No. 2.

- STECKLOV, G. – WINTERS, P. – TODD, J. – REGALIA, F.: A szegénységellenes programok nem várt hatásai a gyermekvállalásra a kevésbé fejlett országokban: tapasztalatok Latin-Amerikából.
- GLEI, D. – HORIUCHI, S.: Csökkenő nemek szerinti különbség a magas jövedelmű országok élettartamaiban: a halálozás korszerkezeti különbségeinek hatásai.
- CHEN, J. – XIE, Z. – LIU, H.: Fiúpreferencia, anyai egészségvédelem és csecsemőhalandóság a vidéki Kínában, 1989–2000.
- KLEIN HATTORI, M. – LARSEN, U.: Anyai státus és párkapcsolat a tanzániai Moshiban, 2002–2003.
- DE VALK, H. – BILLARI, F.C.: Migráns és holland fiatalok életkörülményei: a családi hatás feltárása.

- NEUMAN, S.: A termékenység valóban kapcsolódik a vallásossághoz? Megjegyzés Adsera, A. cikkéhez: „Házasság termékenység és vallásosság Spanyolországban, 1985 és 1999” (Population Studies 60/2. 205–221.)
- ADSERA, A.: Válasz Neuman megjegyzésére („A termékenység valóban kapcsolódik a vallásossághoz?”)

2007. No. 3.

- KALMIJN, M.: Nemzetközi különbségek a házasság, együttélés és válás terén Európában, 1990–2000.
- KULU, H. – VIKAT, A. – ANDERSSON, G.: Településnagyság és termékenység az északi országokban.
- MURPHY, M. – GRUNDY, E. – KALOGIROU, S.: A halandóság családi állapotbéli különbségeinek növekedése a legöregebb életkorig hét európai országban, 1990–99.
- NIHTILA, E. – MARTIKAINEN, P.: A háztartás jövedelme és más társadalmi-gazdasági tényezők az időskorúak hosszú távú intézeti gondozásában Finnországban.
- JANSSEN, F. – KUNST, A.: A múlt trendjei közötti választás az öregkori halandóság jövőben trendjeinek előrebecsléséhez.
- HOSEGOOD, V. – FLOYD, S. – MARSTON, M. – HILL, C. – MSGRATH, N. – ISINGO, R. – CRAMPIN, A. – ZABA, B.: A magas HIV gyakoriság hatásai a gyermekek árvaságára és életkörülményeire Malawiban, Tanzániában és Dél-Afrikában.

POPULATION TRENDS

az Egyesült Királyság Nemzeti Statisztika Hivatalának folyóirata

2007. No. 128.

- SHAW, Ch.: Az Egyesült Királyság nemzeti népesség-előrejelzéseinek ötven éve: mennyire voltak pontosak?
- WILSON, B. – SMALLWOOD, S.: A házasság jelenlegi trendjeinek megértése.
- EVANS, H. – VICKERS, L. – WRIGHT, E.: Kormányzati adatforrások használata a kivándorlás becslésénél.

2007. No. 129.

- BAUERE, V. – DENSHAM, P. – MILLAR, J. – SALT, J.: Közép- és kelet-európai bevándorlók: területi elhelyezkedésük.
- KEILMAN, N.: Az Egyesült Királyság népesség-előrejelzésének perspektívái: mennyire sikeresek az előrejelzések a hasonló európai országok előrejelzéseivel viszonyítva?

2007. No. 130.

- DUNNELL, K.: Az Egyesült Királyság változó demográfiai képe: A Nemzeti Statisztikus éves jelentése a népesedésről.
- DINI, E. – HORSFIELD, G. – VICKERS, L.: Külföldi adatok felhasználása a kivándorlási adatok javítására.
- UREN, Z. – GOLDRING, S.: Az időskorúak vándorlási trendjei Angliában és Walesben.

ZEITSCHRIFT FÜR BEVÖLKERUNGSWISSENSCHAFT

a Német Szövetségi Népeségtudományi Intézet folyóirata

2007. No. 3–4.

- VAN DE KAA, D.J.: A második demográfiai átmenet koncepciójának előfutára.
- LESTHAEGHE, R.J. – NEIDERT, L.: A második demográfiai átmenet az Egyesült Államokban: kivétel a szabály alól vagy iskolapélda?
- MEYER, T.: Mire használható a politikai demográfia?
- HEIGL, A.: Demográfiai fejlődés és gazdaság: mit remélhetünk?
- SALT, J.: Európai migrációs folyamatok: hatások és politikai gondok.
- HECKMANN, F.: A vándorlók integrációs trendjeinek empirikus vizsgálata, 1995–2004.
- AVRAMOV, D. – CLIQUET, R.: Xenofóbia és a bevándorlók integrációja. Az európaiak magatartása a külföldiekkel szemben.
- GIRTLE, R.: Sumus de vagantium. Vagabundok, költők és száműzöttek. Xenoi és Barbaroi.
- HEILIG, G.K.: Az ENSZ népesség-előreszámítása.
- FUX, B.: A népesség-előreszámítások újragondolása. Tudományszociológiai elemzés. Svájc népesség-előreszámítása, avagy a népeségtudomány igényei.
- ULRICH, R.E.: A XXI. század népességfejlődésének kilátásai.
- COLEMAN, D.: A fejlett világ jövője: néhány elhanyagolt demográfiai kihívás.
- SCHMID, S.: A demográfiai ellentmondások elemzése az EU huszonhét országában és azok perifériáján. Fejlettségi különbségek és vándorlási potenciál.
- CHESNAIS, J.C.: Az Egyesült Államok és a Európai Unió. Demográfia és hatalom.
- MAI, R. – SCHLÖMER, C.: Újabb menekülési hullám: a vidékiek bevándorlása az agglomerációkba.